

RECENZIE

REVIEWS

GAYER, VERONIKA – OTČENÁŠOVÁ, SLÁVKA –
ZÁHORÁN, CSABA (EDS.). REMEMBERING THE
CITY: A GUIDE THROUGH THE PAST OF KOŠICE.
KOŠICE – BUDAPEŠT : TERRA RECOGNITA
FOUNDATION – UPJŠ, 2013, 174 S.
ISBN 978-963-89185-2-8

*„Who was born in Košice – either in the 15th
or 19th century – was born as a metropolitan
person, more truly than citizens of Frederick the
Great's Berlin, or citizens of Pest-Buda during
the Reform Era... Košice was a capital city in
a modest, stubborn and symbolic way. It ruled
a region of the country without the usage of
political means because, in its rooms and in the
souls of its citizens, and in the air and breath
of the city, there was that mysterious ambition
that could create a city from stones; citizens
out of people gathered among those stones; and
could conjure role and sense of duty from the
citizenry...”*

(Sándor Márai, s. 97).

Remembering the City: A guide through
the past of Košice is an innovative and handy
publication that will please many a traveler
to Eastern Slovakia. It is a true treat, and,
for a non-historian it is quite the eye opener
to the variegated history of this city and of its
importance.

It is the outcome of the efforts of a number
young historians of Slovak, Hungarian, Polish,
and Czech provenance. Yet, even though it
is wordier than the usual tourist guide, it
is certainly not inaccessible to lay public. It
is a dialogue about the various narratives
of the Košice's past, which, in many ways,
is emblematic of the history of the Central
European cities and towns in general and
reflects the tumultuous history of the wider
region. The various voices of the authors provide
for an interesting and lively read. Kudos have
to be given to the editors, who managed to
string the individual articles together in an
organized, flowing way, easy on the eye, so that
it can be read both as a book in an armchair in
the comfort of your home or used as a resource
while galavanting about town, discovering
it as a slightly more advanced tourist. This
guide combines a tour guide approach with the
academic – you will find numbered photographs
organized on a map, which you can follow to
their descriptions placed in their historical
context. It combines chronological and thematic

approaches that make the city come alive
from various angles and for various types of
readers, highlighting all the time the cultural
diversity that has been the permanent feature
of the city throughout its existence. Since each
chapter includes a bibliography, a determined
reader can follow the sources to find out more.
Authors and editors approach the subject in
a consciously constructivist approach, allowing
for diversity of narratives, emphasized in the
last chapter which also brings in the voices
from the „street“ and their perceptions of their
city. For all these reasons, I have found this
guide especially useful for groups of humanities
and social science students traveling to Eastern
Slovakia.

The publication highlights the diversity
in the city's past in its mixture of ethnicities,
languages, cultures, religions. It walks us
through the origins of Košice and patterns
of its settlements by various populations,
through its rise in importance and fame in the
13th century as an important trading center,
its waves of successes and declines. It depicts
Košice as an important regional seat and the
seat of choice of various rulers, princes, and
counts; it is the city of Bocskai, of Bethlen,
Rákoczi, Thököly, a city of a great strategic
importance to the Viennese court, which has
enjoyed a status of independence and self-
governance for a long time. It documents
the presence of the Hungarians, Slovaks,
Germans, Poles, Jews, Rusyns, and Roma on
its territory, and their roles and contributions
to the city throughout the centuries. It reminds
us that Košice was a predominantly German
and later a Hungarian city, but also that
ethnicity did not play a divisive role for much
of its history. Religion was more important in
this sense. Lutherans, Calvinists and Roman
Catholics struggled for power and religious
presence shifted depending on who managed
to capture and hold the city. It was riddled
by centuries of anti-Turkish, anti-Habsburg
and religious warfare, an important military
and later academic and cultural center; the
capital of the Upper Hungary. As other Central
European towns, and perhaps more so, it was
touched by the rise of 19th century nationalism,
stood at the forefront of the 1848 Revolution,
represented on both sides of the barricade –
among the Hungarian and Austrian troops,
and experienced an uneasy transformation
after the creation of the first Czechoslovak

Republic, disruptive border and population shifts in interwar and postwar period, and heavy industrialization after the ascent of the Communist rule.

It is fascinating to follow the changing nature of the ethnic and linguistic composition of the city – from the predominantly German character since the 13th century, to Hungarian, and, relatively recently in the grand scheme of things, Slovak. It was a place of great importance both to the Hungarian and the Slovak national identity building project. Data from domicile registries and census statistics help to paint the picture of multilayered identities of the city and starkly reflect the way they mirrored the events of the Big History that left its mark on the various population groups of Košice,¹ especially in the 20th century, when boundaries and populations shifted several times. After the deportations of the Jews, and population transfers following the Second World War, the diverse character of the city greatly diminished and has not been fully resurrected since.

Naturally, as in any good guide book, we also encounter the hallmarks of Košice's architecture and history – the St. Elisabeth Cathedral, the Citadel, the famous hotels and cafés, the parks. But there are rich stories that they are embedded in and that offer more than a shopping list of descriptions of disconnected places. The texts with the graphics weave together a mosaic of narratives that highlight the meaning of those public spaces in the city's identity, enriched by anecdotes from the pens of poets, writers, activists who have a close connection to the city. We also discover the sites which have been built over – we learn, for example, that the present day Aupark is a site of the former Citadel, theatre is a site of the former town hall, city center a site of the former Jewish ghetto, etc. The book does not gloss over the unpleasant parts of the past – whether it is the religious persecutions of Protestants or

Catholics in various times, or the persecution and deportations of Jews, population transfers and policy of re-Slovakization, treatment of the Roma, etc.

Remembering the City is therefore a witness to the fact that our past is far richer than the history we are taught in schools and are willing to embrace as ours. Statues in the Saint Elisabeth Cathedral, for example, are a reminder that St. Stephen, Rákóczi, Holy Roman Emperor Sigismund, King Matthias Corvinus Hunyadi... all were an integral part of our past, which, when it was the present, was not yet Slovak or Hungarian – divisions which we tend to impose on the past ex ante, through the lens of the present.

This guide successfully contests the simplicity of the master narratives, opening up space for richer, more complex accounts of the past, pointing out the harmony and also conflicts that sprang out of power struggles in a diverse place, simply capturing the life of the city and all that in an accessible and captivating manner. Reader is not dictated one definite story, however, he or she can choose from the multitude of voices and accents. It is therefore a highly recommended companion, not only for when traveling to Košice.²

Dagmar Kusá

SZEKRÉNYESSY, ATTILA. HISTÓRIA PREŠOVA
V OBRÁZKOCH. DUNAJSKÁ STREDA : LILIUM
AURUM, 2013, 200 S. ISBN 978-80-8062-481-1

V čase, keď odborná, ale aj široká laická verejnosť netrpelivo očakáva vydanie prvého z troch dielov komplexného spracovania dejín Prešova od renomovaného kolektívu autorov prevažne z Prešovskej univerzity v Prešove, objavil sa na knižnom trhu predkrm v podobe knihy Attilu Szekrényessyho *História Prešova*

1 Though it is important to note that the last four Austro-Hungarian censuses, from 1880 to 1910, did not collect data on nationality, nor even on the mother tongue, but „Umgangssprache“ (the language of common intercourse) was used as a criterion of nationality, which led to many controversies and conflicts later on and which provide only rough estimates of the numbers of individual ethnic groups, especially in multilingual cities as Košice, where one language could have been used at home, another at work, and a third among neighbors and friends. For more information, see Zeman, Zbyněk A. B. The Four Austrian Censuses and their Political Consequences. In: CORNWALL, Mark (Ed.). *The Last Years of Austria-Hungary*. Exeter : the University of Exeter Press, 1990, s. 31-40.

2 Review was presented on Visegrad Book Presentation, 10. June 2014 in Balassi Institute (Hungarian Institute in Bratislava).

v *obrázkoch*. Historik, heraldik, vysokoškolský pedagóg a ako vo svojom úvodnom vyznaní prezrádza, aj dušou i srdcom Prešovčan pripravil skutočne zaujímavú bilingválnu publikáciu, v ktorej paralelný slovenský a maďarský text dopĺňa rozsiahly fotografický materiál, pričom samostatná fotografická príloha tvorí presne polovicu knihy. Textová časť pozostáva z piatich kapitol, v ktorých autor stručne predstavuje vývoj mesta a na základe výberovej literatúry a prameňov, takmer výlučne maďarskej proveniencie, hodnotí jeho dejiny.

Samotný vznik mesta pripisuje autor maďarským zakladateľom, ktorí tu neúnavne vyklčovali lesy, pričom opomína kontinuálne slovanské osídlenie územia mesta už od 8. – 9. stor. preukázané aj archeologickým výskumom. Aj názov Prešova (*Eperjes*) odvodzuje, tak ako starší maďarskí historici, od maďarského slova *eper* – jahoda, čo mylne dokladá údajným erbom mesta spred roku 1450, znázorňujúcim jahodu. Autor mal zrejme na mysli až druhý, polepšený erb Prešova z roku 1548, ktorý v ľavej polovici štiepaného štítu obsahuje miznúceho orla s jahodami v pazúroch. V najstaršom mestskom erbe z roku 1453 jahody ešte neboli, hoci sa tam v období tvrdej maďarizácie vyskytli premaľovaním pôvodných troch červených ruží. V slovenskej historiografii je v súčasnosti akceptovaný názor, že názov *Eperjes* vznikol z pôvodného slovanského názvu odvodeného od mena Preš. Aj tvrdenie autora, že prvé stopy Slovanov (Slovákov) sa v Prešove objavujú až v 16. stor., je nepravdivé, keďže výskumy preukazujú existenciu pôvodnej slovanskej osady na území mesta a v stredoveku tu preukázateľne žilo aj slovenské etnikum, predovšetkým na Slovenskej ulici (*Platea Sclavorum*). V prvej kapitole ďalej autor na viacerých miestach akcentuje maďarskú zložku obyvateľstva s menovaním jej najvýznamnejších predstaviteľov, čo zaiste vyplýva zo skutočností, že čerpal prevažne z práce, ktorá sa vyslovne Maďarstvom v Prešove zaoberá.¹

Ani v kapitole o období raného novoveku autor neopúšťa svoju silnú promaďarskú koncepciu vykreslenia dejín mesta. V stati vyzdvihuje hospodársky i spoločenský rozmach v meste, na ktorom zásluhu pripisuje Maďarom i Nemcom

a nazýva ho prvým rozkvetom Prešova. V tomto období, najmä vďaka talianskym stavebným majstrom, dala prešovská renesancia mestu skutočne nezameniteľnú podobu. Vyslovene sa autor zmieňuje o Rákociho (Rákócziho) paláci, ktorý sa na mnohých výstavách v 19. a 20. stor. prezentoval ako skvost hornouhorského renesančného staviteľstva, i o budove evanjelického kolégia, ktoré si však zamieňa s vedľa stojacou mestskou školou. Na inom mieste nesprávne datuje výstavbu kolégia, keď píše, že bolo postavené už v roku 1526, hoci v skutočnosti sa s jeho výstavbou začalo až o 140 rokov neskôr. Okrem staviteľstva vyzdvihuje aj obchod najmä s vínom, remeselnú prácu cechov a rozvíjajúce sa školstvo s menovaním najlepších prešovských profesorov a študentov. Zmrazením pre čitateľa je následný poznatok o tom, že jeden z najvýznamnejších českých i slovenských jazykovedcov, pedagógov a humanistov Jan Amos Komenský, ktorý pôsobil aj v Prešove, bol v skutočnosti pôvodom Maďar. Maďarský pôvod pripisuje i slovenskému básnikovi Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi, pričom vychádza z maďarskej podoby jeho mena. Rovnaký spôsob určenia národnosti však už nepoužíva pri predstaviteľoch šľachtických rodov, mená ktorých sú odvodené od starých slovanských dedín (*Berzeviczy, Péchy, Dobay, Kapy* a pod.) a pripisuje im zásadne maďarský pôvod.

Tretia kapitola mapujúca obdobie v rokoch 1671 – 1867 hovorí o tomto období ako o úpadku mesta, čo bolo predovšetkým dôsledkom predchádzajúcich vojen, ale aj moru, rozsiahlych požiarov i náboženskej perzekúcie. Osobitne sa autor zmieňuje o smutne známych prešovských jatkách, o povstaní Františka II. Rákociho proti Habsburgovcom i o následnej silnej rekatolizácii v meste, ktorú kritizuje opätovne vo vzťahu k prešovskému Maďarstvu. O slovenskej zložke sa v súvislosti s rekatolizáciou nezmieňuje, no rozsiahle pomaďarčovanie Slovákov v čase povstania i v nasledujúcom období neprimerane idealizuje a akýkoľvek politický i iný nátlak vyslovene vylučuje. Slováci vraj pyšne uvádzali, že sú Maďarmi a ich kultúra aj bola rýdzo maďarská. Túto nepravdivú interpretáciu autor prevzal zo zavádzajúcej práce Viktora Dvorčáka (*Dvortsák*), známeho župného ar-

1 IVÁNYI, Béla. *Akőzépkori Eperjes magyarsága*. [Maďarstvo stredovekého Prešova] 1–3. Szeged : Városi Ny., 1934, 34 s.

chivára, ktorý stál pri vyhlásení promaďarskej Slovenskej ľudovej republiky koncom roku 1918. Na druhej strane sa však autor zmieňuje o náraste slovenského etnika v meste i v prostredí Šariša a negatívne hodnotí nahrádzanie protestantského maďarského obyvateľstva katolíckymi Slovákmi i čiastočnú asimiláciu šarišských Maďarov.

Obdobie rokov 1867 – 1918 je, ako hovorí názov príslušnej kapitoly *Druhý rozkvet moderného Prešova*, obdobím rozkvetu, realizovaným v podmienkach po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Autor tu vymenúva osobnosti mesta, venuje sa zdravotníctvu, rozvoju priemyslu, zmieňuje sa o bohémskom živote maďarskej šľachty v Prešove, píše o spolkovom, kultúrnom i spoločenskom živote, kúpeľníctve v okolí (Borkút, Cemjata, Išla a iné) i o športe v meste. Život Slovákov a Maďarov popisuje ako symbiózu. Slovenskí sedliaci boli vraj náramne hrdí na to, že mohli oddane slúžiť svojim maďarským pánom na ich veľkostatkoch. O akejkoľvek cielenej, nebudaj nátlakovej maďarizácii Slovákov realizovanej násilnou formou sa opäť ani náznakom nezmieňuje. Slováci boli podľa autora súci najmä na ťažkú manuálnu prácu a ich najobľúbenejšími povolaniami boli cestár, murár, tesár či upratovačka, naproti tomu príslušníci maďarskej džentry preferovali predovšetkým právo. Rovnako aj slovenský jazyk bol len prízemným, jazykom sluhov a roľníkov a vzdelanej triede prislúchal jazyk maďarský. Ako inak to ale mohlo byť, keď maďarčina bola štátnym a úradným jazykom, v maďarčine sa vyučovalo na všetkých stredných i vyšších školách, maďarčina bola povinná na slovenských ľudových školách, slovenská mládež bola ovplyvňovaná maďarizačnými spolkami, slovenskí študenti na školách boli prenasledovaní a v neposlednom rade ani zákonom garantované jazykové práva menšín neboli vždy aplikované v praxi? Ani tvrdenie autora o tom, že šarišské nárečie neprežívalo v komunite nižšej vrstvy do 60. rokov 20. storočia, nie je pravdivé. Šariština totiž prežíva naďalej u všetkých vrstiev obyvateľstva a je prevažne vnímaná ako duchovné bohatstvo a osobitosť regiónu. O náchylnosti Slovákov k pijaňstvu vypovedá nielen text, ale aj popis k niektorým fotografiám (napr. s. 55), čo na čitateľa pôsobí až nemiestne posmešným dojmom.

Obdobie vzniku a existencie demokratickej Československej republiky i následnej prvej Slovenskej republiky autor príznačne na-

zýva dobou úpadku a stagnácie. Úvodnú časť tejto kapitoly tvoria spomienky politicky angažovaného prešovského lekára Júliusa Holénia, v ktorých pútavo opisuje situáciu v meste krátko po ukončení vojny, najmä obsadenie mesta československými vojskými jednotkami i príchod maďarskej Červenej armády do mesta začiatkom júna 1919. Výber z jeho spomienok však neobsahuje zmienku o poprave štyridsaťjeden vojakov a dvoch civilov slovenskej národnosti, odsúdených štatáriálnym súdom za rabovanie na trest smrti zastrelením 1. 11. 1918, čo pritom mohol sledovať priamo z okna svojho bytu (býval na Hlavnej č. 88, hneď vedľa Kostola sv. Mikuláša, kde sa poprava vykonala). Na ďalších stranách sa už autor nevenuje problematike adaptovania mesta v novom štáte, ale zameriava sa už iba na vykreslenie kultúrnych a spoločenských aktivít maďarskej komunity žijúcej v tomto období v Prešove.

Práca Attilu Szekrényessyho obsahuje gramatické chyby a preklepy i viaceré nepresnosti, ktoré zrejme vznikli pri preklade maďarskej textovej časti do slovenčiny. Nepresne je tak popísaný erb neznámeho meštana ako erb Prešova (s. 50), maurský štýl, v ktorom bola postavená ortodoxná synagóga, je premenovaný na murínsky (s. 56), vodná veža Kumšt je pomenovaná ako Kunsztovo čerpadlo, Šarišské Lúky premenované na bardejovské lúky, Kalvária nie je názov vrchu, ale komplexu sakrálnych objektov a, navyše, nebola obývaná, ako tvrdí autor (s. 66), z Neptúnovej fontány je studňa (s. 68), Mikuláš Jordán reštauruje sgrafitá, nie grafity, ako je v popise k obrázku (s. 133), Ústav Sancta Mária anglických panien je v knihe označený ako Anglická dievčenská škola, fotografia „bohémnych pánov“ je spred františkánskeho Kostola sv. Jozefa, nie z Kalvárie (s. 150) a viaceré chyby sú aj v lokalizovaní a pomenovaní ulíc a ďalších miestnych toponým (ulica Hudobníkov a Murárov s. 62, Spodná okružná ulica s. 72, Floriánska ul. miesto Floriánovej, vrch Kálmán na s. 38 a iné). Ešte viditeľnejšia je jednostranná hungaristická interpretácia dejín mesta bez akejkoľvek reflexie na výsledky výskumov slovenských historikov. Obmedzený okruh zdrojov znižuje objektivitu práce a čitateľ veľmi ľahko nadobúda zmiešané pocity zo skresleného výkladu histórie Prešova. Slovenský preklad sa navyše nevyhol jednému výraznému zjednodušeniu, a to tým, že nerozlišuje medzi Uhorskom a Maďarskom, keďže maďarská historiografia to považuje za

synonymá. V práci sa tak dozvedáme napríklad aj to, že Prešov bol jedno z najvýznamnejších slobodných kráľovských miest nie Uhorska, ale Maďarska. Mená sa v publikácii vyskytujú zásadne v maďarskej podobe bez slovenského ekvivalentu (aspoň) krstného mena, čo nie je v súlade so zaužívanými pravidlami slovenskej historiografie. Navyše, v niektorých prípadoch je maďarský ekvivalent nepresný, a tak napr. bardejovský humanista Stöckel nie je Leonard, ale je pomenovaný ako Lédárd.

Jednoznačne pozitívne je treba hodnotiť skutočne rozsiahlu fotografickú prílohu, ktorá je najhodnotnejšou zložkou publikácie, keďže sa v nej nachádzajú viaceré, dosiaľ nepublikované zábery. V mnohých prípadoch ide zrejme o fotografie zo súkromných zbierok potomkov viacerých uhorských šľachtických rodov, tieto zdroje však, nanešťastie, autor neuvádza. Celkovo je spracovanie publikácie atraktívne a na význame jej pridáva využitie nových, menej známych prameňov maďarskej proveniencie, predovšetkým denníkov, rukopisov, autobiografií viacerých predstaviteľov miestnej šľachty, ale aj ústne podanie (oral history) ich potomkov. Z celkového hľadiska však táto publikácia nie je stručným a objektívnym spracovaním dejín Prešova, ale len zveličeným vykreslením zásluh maďarskej zložky obyvateľstva na jeho historickom vývoji a úplným marginalizovaním úloh ostatných národov, najmä Slovákov. Záverečné konštatovanie autora, že Maďari sa pričínili o založenie, výstavbu a rozkvet mesta a úloha Slovákov spočívala v reprodukcii obyvateľstva, je toho flagrantným dokladom.

Jozef Kušnir

KOVAŘÍK, JIŘÍ. SLAVKOV 1805: NAPOLEONŮV NEJVĚTŠÍ TRIUMF. TŘEBÍČ : AKCENT, 2013, 607 S. ISBN 978-80-7268-983-5

Najexponovanejší český historik napoleonských vojen Jiří Kovařík, ktorý medzi inými publikoval aj monografie o katastrofálnom ruskom ťažení či dve dvojzväzkové diela o vojne v Španielsku a Napoleonovej poslednej belgickej kampani, sa tentoraz zameriaval, ako to aj z podtitulu vyplýva, na najväčšie a najslávnejšie víťaz-

stvo francúzskeho cisára Napoleona I. Okrem nezameniteľného významu, aký nielen samotná bitka, ale celé ťaženie roku 1805 nadobudlo vo francúzskych dejinách, je neopomenuteľná aj istá špecifickosť pre samotného autora, zjednoduchšej geografickej príčiny. Rozhodujúce momenty vojny sa totiž odohrávali na Morave, konkrétne medzi Brnom a Olomoucom, niekoľko kilometrov od Slavkova, svetu známemu pod nemeckým označením Austerlitz. Práve toto prepojenie medzi územím dnešnej Českej republiky a Napoleonovým bájnym víťazstvom dlhodobo povzbudzuje českých historikov a predovšetkým laikov k vlastným výskumom a štúdiu tejto bitky.¹

Aj preto sa v tejto situácii vhodne naskytá príležitosť konfrontácie s dosiaľ najkvalitnejšou českou prácou venovanou bitke pri Slavkove, a to dielu Dušana Uhlířa *Slunce nad Slavkovem*. Podľa slov samotného Jiřího Kovaříka z predhovoru to bolo dielo, čo ho kedysi priviedlo k Napoleonovi a dejinám Prvého francúzskeho cisárstva.

Pre obe práce je spoločný pútavý štýl písania, doslova literárne vtiahnutie do deja, podporené myšlienkami, spomienkami a často aj vtipnými komentármi tých účastníkov kampane, ktorí prepadli móde spísať svoje memoáre. Čím sa práce odlišujú, a dovoľím si tvrdiť, že tu Kovařík Uhlířa prekonáva, je šírka práce. *Slavkov 1805* ponúka na šiestich stovkách strán osem tematických celkov, v ktorých sa neobmedzuje len na dianie na Morave, čo de facto ani nie je možné, ale okrem diania v Nemecku prináša aj o niečo menej známe udalosti v Taliansku, či omylom vybojovanú bitku už po podpísaní prímeria. O to cennejšie je potom fakt, že to nie je čitateľovi servirované prvoplánovo, ale s odborným a jasným výkladom poukazujúcim na dôvody toho či onoho konania a skutočnosti, ako mohlo pôsobenie dvoch stovky kilometrov vzdialených vojenských telies navzájom ovplyvňovať vývoj celého konfliktu.

Vyššie spomínaný motív je aj odpoveďou na význam prvého celku s názvom *Kdo si přeje válku?* Nejde o jednoliaty chronologický celok, skôr epizódny popis udalostí rokov 1800 – 1804, predchádzajúcich vzniku tretej protinapoleonskej koalície a následne aj vojny, kde autor nezabúda zdôrazniť niektorými historikmi pre-

1 Za publikáciu KOVAŘÍK, Jiří. 1812 – *Napoleonovo ruské tažení*. Praha : Hart, s. r. o., 2001. 520 s.; získal v roku 2002 Cenu Miroslava Ivanova udeľovanú Klubom autorov literatúry faktu Ústavu pre českú literatúru AV ČR v.v.i.

hliadaný fakt, že agresorom v roku 1805 bola postupom do Bavorska (ktoré bolo francúzskym spojencom) koalícia, nie Napoleon. Za zmienku stojí aj pasáž o útoku britskej fregaty *Doris* na francúzske L'Affronteur, ešte pred vyhlásením vojny, pozornosť ktorej venoval v rámci monografie o Slavkove – nerátame štúdie kratšieho a užšieho zamerania, snáď iba poľský historik Robert Bielecki vo svojej práci *Austerlitz 1805*. Najzaujímavejšou a zároveň aj najpolemickejšou časťou druhej kapitoly *Duněň bubňů* je otázka útoku na Britské ostrovy. Čiastočne je táto problematika spomínaná už v úvodnom oddiele, ale až tu nadobudne charakter diskusie. Skutočne plánoval Bonaparte útok, ktorý bol z vojenskej stránky takmer nerealizovateľný, alebo šlo len o zásterku na budovanie veľkej armády na severnom pobreží? Na druhej strane, načo budovať armádu, ak je krajina v mieri, a dokonca aj v predvečer Slavkova Napoleon v krátkej chvíli ukáže túžbu nebojovať, napriek faktu, že mu všetko hrá do karát? Autor ponúka argumenty potvrdzujúce i dementujúce jednu či druhú teóriu a formuláciou „Pravdepodobnejšia je iná možnosť, totiž, že invázia do Anglicka predstavovala politické zdôvodnenie dlhodobej koncentrácie mohutnej armády...“ sa síce prikláňa k skupine historikov označujúcich celý plán invázie len ako zásterku, avšak sám sa nestavia do roly radikála, ale aj z citovanej časti cítiť možnosť a ochotu diskutovať.

Nasledujúca časť predstavuje v dejinách vojenstva preslávený *Ulmský manéver*, aj s prvou väčšou regulárnou bitkou pri Elchingene, ktorú víťazne zvedie maršal Ney, čo mu neskôr vynesie titul vojvodu z Elchingenu. Čo možno v tejto časti mohlo byť a nie je, hoci to autor spomenie neskôr, je fakt, či, dovoľím si tvrdiť, mýtus spájaný s bitkou pri Trafalgare. Tá bola vybojovaná 21. októbra 1805, zatiaľ čo Ulm kapituloval o deň skôr, t. j. 20. októbra 1805. Prakticky z toho vyplýva, že Trafalgar ako taký nezabránil Napoleonovi v snahe o vylodenie a nespôsobil obrátenie jeho pozornosti na východ, ako to občas býva prezentované. Áno, porážka admirála Villeneuvea potvrdila britskú dominanciu na mori, no nebola pragmatickým dôvodom vojny na kontinente. V jej čase už bola *Grande Armée*

dávno v Nemecku. Štvrtá časť sledujúca ústup ruskej armády – *Ústup Podolskej armády* prvýkrát zreteľne prezentuje posledné výsledky práce Olega Sokolova, ktorý len nedávno podrobil kritike dosiaľ skryté cennosti ruských archívov k napoleonskému obdobiu. Autor s jeho výskumom hutne pracuje a adekvátne tak dopĺňa už skôr známe francúzske a nemecké, resp. rakúske zdroje. Vzhľadom na príznačný, až populárny literárny štýl Jiřího Kovaříka je možno trochu prekvapivo stroho podaná jedna z najdobrodružnejších scén celej kampane, a to leš maršalov Murata a Lannesa, ktorí získali Táboorský most pri Viedni predstieraním vyhláseného prímeria za podmienok ústupu rakúskej armády a postupu tej francúzskej. Živo opísal celú túto scénu Dušan Uhlíř, v už spomínanej publikácii. Ten sa so *Slavkovom 1805* rozišiel aj pri hodnotení stretnutí pri Durnsteine, kde už Kovařík nepíše o pohrome pre vojakov maršala Mortiera, ale skôr o nevyužitie ruskej šanci a stratách na oboch stranách. Kapitola *Boje v Itálii a Tyrolsku* je skutočnou novinkou v publikovaní výskumov o vojne tretej protinapoleonskej koalície. Napriek tomu, že sa v zahraníčných prácach stretneme aj s opisom týchto udalostí, nik im dosiaľ nevenoval takú pozornosť v kontexte celej kampane roku 1805. Nič na tom nemení ani fakt, že jeho dôležitosť čiastočne podkopali aj samotní protivníci na severe Talianska, t. j. maršal Massená a arcivojvoda Karol – „*Masenná ani Karol zo seba nevydali to najlepšie, lebo sa viac sústredili na hlavné dejisko vojny, než na to svoje*“.

Názov *Před bitvou* veľavravne vypovedá o svojom obsahu a autor naplňa všetky podmienky detailného opisu a analýzy dejín posledných novembrových dní, kedy sa rodila situácia vrcholiaca 2. decembra: hrdinstvo i vrátená leš ruského kniežaťa Bagrationa, cisárov hnev na dobehnutého Murata i všemožne sa meniace podmienky. Výrazným prvkom tejto časti je kritická optika legendy o dokonalom pláne bitky, ktorý Napoleon vymyslel. Skutočne chcel Napoleon už 30. novembra taký stret, aký prebehol o dva dni neskôr? Podľa pobočníkov Segúra, Rappa i francúzskeho historika Michela de Lombares² tomu tak bolo. Niečo

2 Odborné diela ako POLIŠENSKÝ, Josef. *Napoleon a srdce Evropy*. Praha : Vydavatelství Svoboda, 1971. 277 s.; alebo AMORT, Čestmír. *Kutuzov a Napoleon na Moravě*. Praha : Horizont, 1971. 175 s.; prípadne BEDNÁŘÍK, Pavel. *Slavkov – Austerlitz*. Ostrava : AVANT, 1990. 43 s.; a tiež mnohé iniciatívy združenia Projekt Austerlitz, Central European Napoleonic Society (C.E.N.S.) i skupín napoleonského reenactmentu.

iné ale podľa Kovaříka dokazuje proklamácia, ktorú nadiktoval Napoleon 30. novembra večer a armáde mala byť predčítaná ráno pred bitkou. Dochovaný dokument obsahuje škrtky, ktorými bola po bitke zmenená aj kľúčová veta: „*Naše postavenie je skvelé a zatiaľ čo budú pochodovať (nepriatelía), aby obišli moje pravé krídlo, nastaví mi bok.*“ Táto formulácia už odráža skutočný priebeh bitky a spolupvytvára legendu o géniovi a manévri, „...*ktorý sa v jeho hlave 30. novembra zďaleka nezrodil. Ani nemohol, lebo vývoj situácie tomu neodpovedal a dosiaľ nebolo jasné, o čo sa spojenci pokúsia*“, rázne dodáva autor, vylučujúc prvú možnosť.

Najrozsiahlejšou a kľúčovou kapitolou monografie je bezpochyby tá s poradovým číslom sedem – *Bitva tří císařů*. V rozsahu stošesťdesiat strán zvláda autor nefahkú úlohu, a to zachytiť priebeh bitky na bojisku v šírke desiatich kilometrov so skvelým zachovaním prehľadu a diania na všetkých miestach stretu. Cennou pomôckou je časové určenie pod názvom každej podkapitoly, ktoré autor používa aj v ostatných častiach knihy. Tak získá čitateľ prehľad o čase a mieste danej akcie a dokáže následne vyhodnotiť, ktoré udalosti sa diali súčasne a aká bola ich vzájomná nadväznosť. Umne rozdeleným chronologickým postupom prináša autor plastický obraz od začiatku bojov o piatej hodine rannej pri obci Telnice až po ústup porazených v severovýchodnom sektore bojiska končiaceho polnocou. Nezabúda na slakovské legendy – slnko i leví skok, avšak v triezvom objektívnom pohľade, kde je slnko len budúcim symbolom a leví skok síce brilantným, ale v dôsledku neočakávaných okolností krvavo vybojovaným manévrom. Na rozdiel od dobrego časovo-miestneho prehľadu to pri určení vojenských jednotiek, najmä menšieho rozsahu, t. j. pluk a batalión, nie je vždy úplne jednoduché, pričom sa ukazuje nie celkom dokonalá kvalita niektorých máp. Tie sú na jednej strane väčšinou autentické, avšak menší zásah

modernej techniky by ich prehľadnosť prospel. Netýka sa to všetkých máp, nájdú sa aj mapy kvalitné, ale i také, kde sa čitateľ stráca. I keď k tomu akcia a boj v súlade s mnohými neobjektívnymi materiálmi zvädza, drží si tu autor svoju profesionalitu a vyvracia, už skoršími výskumami určený a dnes už s istotou potvrdený, mylný názor o utopení sa množstva koalických vojakov pri ústupe cez slabo zamrznuté rybníky. Epilóg *Mír jen s Rakouskem...* obsahuje okrem známeho priebehu francúzsko-rakúskych rokovaní aj pohľad na „zabudnutú bitku“, či ako ju nazýva autor „Bitva omylem svedená“, v ktorej 5. decembra 1805 Rakúšania porazili pri obci Štoky bavorské vojsko. Ani jedna zo strán ešte v tej chvíli nemala informácie o dianí na Morave, či o snahe Napoleona uzavrieť trvalý mier s oboma stranami. Autor tu naposledy posúva do popredia niekoľkokrát vyslovenú myšlienku, že ani Napoleon netúžil po nekonečnej vojne a krvi. Úplný záver má následne podobu retrospektívne prorokovaného diania, v rámci ktorého vynikli príliš tvrdé požiadavky voči Rakúsku, ktoré viedli ku kríze a následne v roku 1809 k ďalšej vojne, či Napoleonovo nepochopenie nenávisti ruského cára Alexandra I., i nestálosť Pruska, prejavenej hneď nasledujúci rok. Slovmi autora: „...*z vojenského hľadiska nebolo žiadne predchádzajúce ani neskoršie ťaženie Napoleona oslňujejšie. Z pohľadu diplomacie to už ale vyzeralo oveľa horšie...*“

Jiří Kovařík vyprodukoval ďalšiu kvalitnú a pútavo prezentovanú prácu, ktorej veľkou devízou je celoplošné spracovanie konfliktu, oživenie historických udalostí skrz ich priamych účastníkov i rázne, historickými dokumentmi podložené vyjadrenie v nejasných otázkach. Na druhej strane je potrebné za cenné považovať aj ďalšie otvorené otázky, do ktorých vniesol svoj uhol pohľadu a či už svojou prácou, alebo početným bibliografickým zoznamom na jej konci ponúka ďalší priestor a možnosť na výskum.

Maroš Melichárek – Oliver Zajac